

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

(MERSIN UNIVERSITY RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY)

KAAM

YAYINLARI

**OLBA
IV**

MERSİN
2001

KAAM YAYINLARI
OLBA
IV

©2001 Mersin/Türkiye
ISSN 1301-7667

OLBA dergisi hakemlidir

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez. Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde yada KAAM tarafından dağıtılan broşürlerde bildirilmiş olan formatlara uygun olduğu taktirde basılacaktır.

Articles should be written according the formats mentioned in the following web address or brochures distributed by KAAM

Her yıl Mayıs ayında çıkar.

Yayınlanması istenilen makalelerin, her yılın sonuna kadar aşağıda belirtilen iletişim adreslerine teslim edilmiş olması gerekmektedir.

Published each year in May. Articles should be sent to the following correspondence addresses till the end of the year.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:

Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji ve S. Tarihi Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

DİĞER İLETİŞİM ADRESLERİ

Other Correspondance Addresses

Tel:00.90.324.361 00 01 (10 Lines)/162-163 or 372

Fax: 00.90.324.361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

e-mail: Kaam@mersin.edu.tr

Kilikia@usa.net

Teknik konulardaki yardımlarından dolayı Yrd. Doç Dr. Mustafa AKSAN'a teşekkür ederiz.

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-IV

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-IV

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr.Yıldız ÖTÜKEN

MERSİN
2001

OLBA'nın basılması için vermiş
olduğu tüm desteklerden dolayı,
Mersin Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Uğur ORAL'a
teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Nurettin Arslan	1
Kilikia Bölgesindeki Grek Kolonizasyonu	
Engin Akdeniz (Lev. 1).....	19
Pisidya Türünde Bir Depas Amphikypellon	
Şevket Dönmez (Lev. 2-5).....	27
Amasya Müzesi'nden Merzifon Kökenli Dört Çömlek	
Nesibe Kara (Lev. 6-19).....	31
Das Ostionische Frauenbild in der Archaischen Zeit	
R. Gül Gürtekin-Demir (Lev. 20-22)	65
Three Provincial Marbling Ware with Eastern Greek Aspects in Manisa Museum	
Carola Reinsberg (Lev. 23-26)	71
Der Polyxena-Sarkophag in Çanakkale	
Gonca Cankardaş Şenol (Lev. 27-31).....	101
Metropolis'den Hellenistik Döneme Ait Bir Grup Amphora Mühürü	
N. Eda Akyürek Şahin (Lev. 32-34).....	117
Eine Kleine Reliefbüste im Museum von Kütahya	
Lale Özgenel (Lev. 35-36).....	125
Anadolu'daki Yunan Dönemi Konutlarında Mekan Tanımı, Kullanımı ve Cinsiyet	
Fikret Özbay (Lev. 37-42).....	145
Elaiussa Sebaste ve Korykos Su Sistemi	
N. Eda Akyürek Şahin	163
Büyük Çiftçi Tanrısı Zeus Bronton, Arkeolojik ve Epigrafik Belgelerle Phrygia'da Bir Zeus Kültü	
Emel Erten (Lev. 43)	183
A Glass Bottle with Three Pinched Feet in The Marmaris Museum	
Burcu Ceylan (Lev. 44-53).....	189
Geç Antik Dönem Batı Anadolu Bazilikaları	
Ayşe Aydın (Lev. 54-56).....	203
Die Langgewichte aus den Museen in Adana und Mersin	
Lale Doğer (Lev. 57-71)	209
İzmir Arkeoloji Müzesindeki Bitkisel Bezemeli Sgraffito Bizans Kapları	
Suna Güven (Lev. 72-73).....	225
Kıbrıs'ta Artemis	

ELAIUSSA SEBASTE VE KORYKOS SU SİSTEMİ (Lev. 37-42)

*Fikret Özbay

ABSTRACT

The Elaiussa-Sebaste/Korykos water supply system carries the water through Lamas Valley (Limonlu) to Elaiussa-Sebaste first, and later to Korykos. The total length of the system is 25 km. A 4 km. portion of it passes through Lamas Valley by galleries. Later, it continues with the aqueducts and water channels drawing a line parallel to the coast. The date given for the construction of the water supply system is A.D. 1st century. It was later restored by Byzantine Commander Illos in late 5th - early 6th century. Unlike the other recorded water supply systems all through the Roman world, this system ends with one cistern in Korykos and one in Elaiussa-Sebaste.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesi, Hellenistik dönemde kazandığı stratejik önemini Roma döneminde arttırarak sürdürmüştür. Korsan sorununun çözümlenmesi ve Kilikia'nın İmparator Vespasianus tarafından İ. S. 74 yılında eyalet ilan edilmesi, bölgenin tarih sahnesine güçlü bir şekilde dönüşünü simgelemiştir. Eyalet olması Roma'nın yatırımlarını arttırmasını sağlamıştır. Bölgenin, Romanın anıtsal yapılarından çok, basit ve kalıcı çözümlere ihtiyacı vardı. Bunu farkederek Romalı yöneticiler, bu ihtiyaçları anıtsal yapılarla bütünleştirmişler ve Romanın gücünü kanıtlayan eserler ortaya çıkarmışlardır. Su sistemleri bu yapılar içinde başı çeker. Bu büyük ve kalıcı yatırımlar bölgenin iki nehrinin sularının halk tarafından verimli kullanımı sağlamışlardır. Lamos nehri yüzyıllar boyunca, derin vadilerden kışları Toros dağlarının yağmur ve kar sularını taşıyarak görkemli bir şekilde akmıştır. Buna karşın halk, küçük ve yetersiz sarnıçlardan ihtiyacını karşılamıştır. Roma döneminde, nehrin üzerine inşa edilen üç su sistemi Lamos'un suyunu halkın kullanımına açmıştır. Bu çalışma da Lamos'dan su alan üç sisteminden birini ve belkide en önemlisini inceleyeceğiz

I-Elaiussa Sebaste ve Korykos Kentlerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Tarihsel Gelişimleri

Roma döneminde Elaiussa Sebaste ve Korykos Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin önemli iki liman kentidir ve bu iki kentin önemi tarih içerisinde hep yer değiştirmiştir. Antik yazar Strabon, Korykos'u burun, Elaiussa'yı "nessos", daha sonra da "polis" olarak adlandırmaktadır¹. Bu iki kent, İ.Ö. 2 yy'dan itibaren önem kazanmışlardır.

İ.Ö. 2 yy'da Korykos bir "polis", Elaiussa ise bir "kome"² ve bu dönemde dini ve idari yönden Korykos'a bağlıdır. Korsanların bölgedeki etkin durumları kıyı yerleşimleri olan Elaiussa Sebaste ve Korykos'u olumsuz etkilemiş ve kentlerin deniz ticaretine sekte vurmuştur.

Korykos, İ.Ö. 1 yy. içinde önemini korurken, Elaiussa bir kent görünümünü almıştır. İ.Ö. 1.yy'da Korykos ve Elaiussa kentleri Olba

*Araş. Gör. Fikret Özbay, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Arkeoloji Bl. Bornova, İzmir/TÜRKİYE

Bu çalışma, 1998 yılında Ege Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunulan "Doğu Dağlık Kilikia Su Kanalları ve Su Köprüleri" adlı yüksek lisans teziminin, Elaiussa Sebaste ve Korykos su yolu ile ilgili bölümlerine sadık kalınarak hazırlanmıştır.

1Strabon XIV-V- 5,6

2Kirsten 1974, sf. 777-802

hakimiyetinden kurtularak özgürlüklerine kavuşmuşlardır³. İki kente ait en erken sikke (darp) kanıtları İ.Ö. 100 yıllarına aittir⁴. Darplar üzerinde bulunan (Hiero kai autonomos) yazısı bu dönemde iki kentin de otonom bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Elaiussa İ.Ö.1 yy'dan itibaren kent görünümünü almasıyla birlikte Korykos gibi Dağlık Kilikia kentlerinin ürettikleri malları için bir pazar yeri halini almıştır. Fakat, bu dönemde bölgede Kilikia'lı korsanların faaliyet göstermesi kıyı kentlerinin ticaretlerini de olumsuz etkilemiştir. Dağlık Kilikia antik dönemde gemi yapımında kullanılan sedir ağaçları ile ünlüdür. Hatta Hellenistik dönemde Büyük İskender'in komutanlarından Antigonos emeklilik döneminde Kyinda'da Fenike'liler ve Rhodos'lularla beraber bir tersane kurmuş ve keresteyi Dağlık Kilikia'dan getirtmiştir⁵. Roma döneminde de sedir ağaçları özellikle Elaiussa Sebaste limanından ihraç edilmektedir. Ünlü Romalı Komutan Antonius, Kleopatra'ya donanmasını yenilemesi için Dağlık Kilikia bölgesini hediye etmiştir⁶. Toroslardan kesilen sedir ağaçları gemilere yüklenerek Mısır'a götürülmüştür.

Roma imparatoru Augustus döneminde, Kapadokia Kralı Arkhelaos'a Kilikia'nın önemli bir kısmı ile birlikte Elaiussa kenti de hediye olarak verilmiştir. Arkhelaos bunun üzerine kışlık sarayını Elaiussa'ya taşımış ve imparatora olan şükranını belirtmek için kentin ismini Sebaste olarak değiştirmiştir.

Elaiussa Sebaste kenti artık bir ticari merkez olduğu kadar idare merkezi de olmuştur. Kent, bölgenin ihracat ve ithalatının yürütüldüğü limanı durumundadır. Mısır, Suriye ve özellikle Kıbrıs ile yoğun ticari ilişkiler kurulmuştur. Ticaret büyük ölçüde Elaiussa Sebaste limanından yürütülmüştür.

İ.S. 74 yılında Vespasianus tarafından kurulan Kilikia eyaletinin sınırları içerisinde Elaiussa Sebaste ve Korykos da yer almaktadır. Korykos, bu dönemde Elaiussa Sebaste egemenliğinden çıkarak, özgürlüğüne kavuşmuştur. İ.S. 2. yy'da "metropolis" ünvanını alan Elaiussa Sebaste, özellikle İ.S. 140-260 yıllarında en görkemli dönemini yaşamıştır. Elaiussa Sebaste nekropolünde bulunan ve İ.S. 2. yy'a tarihlenen tapınak mezarlar kentin bu dönemde ne kadar önemli bir merkez olduğu kanıtlamaktadır. İ.S. 3 yy'da Korykos, Stadiasmus Mares Magni⁷'ye göre hala bir "kome"dir ve Elaiussa Sebaste'ye bağımlıdır. Bu dönem, İ.S. 260 yılında Sasani Kralı Şapur'un istilası ile sona ermiştir.

Elaiussa Sebaste kent yerleşiminin bulunduğu yer üzerine çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bunlardan biri Arkhelaos'un kenti Elaiussa adasının karşısına kurduğu yönündedir. Diğerisi ise Elaiussa kentinin adanın üzerinde yer aldığı ve İ.S. 140 yılında tiyatronun yapılması ile anakaraya

3Hild-Hallenkemper 1990,sf. 31

4Hild-Mallenkemper 1990,sf. 31

5Mackay 1968, sf.76 vd.

6Hopwood 1991,sf. 307

7Kirsten, 1974, sf. 792

yayıldığı görüşüdür⁸. Ancak bunlardan ikincisi akla daha yatkın gelmektedir. Anakarada hamam, tiyatro, agora gibi sosyal yapılar ve onların etrafını çeviren kentin nekropol alanı bulunmaktadır. Bu sosyal yapılar, Elaiussa Sebaste kentinin en görkemli dönemini yaşadığı İ.S. 140-260 yılları arasında inşa edilmişlerdir. Elaiussa adasında bulunan kentin büyümesi sonucunda bu dönemde anakaraya yönelmiş ve nekropol olarak kullanılan alana yayılmış olmalıdır. Korykos'a ait olan ve Elaiussa Sebaste alanında kalmış olan eski nekropol'un bir kısmı ise tahrip edilmiştir. Bugün, bu mezarlara ait hiçbir iz kalmamıştır.

İ.S. 4.yy'dan sonra kentin limanının kumullarla örtülmesi sonucunda ada ve liman birleşmiş ve yarımada dönmüştür. Kalıntılar bu yoğun kum tabakasının altında kalmış olmalıdır.

Korykos ise, İ.Ö. 2. yy'da bir polis dir. Bu dönemde Ptolemaios'ların hakimiyetinde olan Korykos, Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin en büyük limanına sahiptir.

İ.S. 1 yy ile İ.S. 4 yy'a arasında Korykos kenti bir gerileme dönemi yaşamıştır. Bu dönemde, Elaiussa Sebaste kenti ön plana çıkmış ve bölge ticaretinde etkin bir rol oynamış, Korykos kenti ise içine kapanık eski günlerinden uzak bir görüntü çizmiştir. Fakat İ.S. 4. yy'dan sonra Elaiussa Sebaste limanının dolması ve liman özelliğini kaybetmesi, Korykos'un tekrar ön plana çıkmasına neden olmuştur. İ.S. 4 yy'da Dağlık Kilikia, Ovalık Kilikia'dan ayrılarak İsauria eyaletine katılmış ve metropolisi Seleukeia olmuştur. Korykos'un, Seleukeia'ya olan yakınlığı, bu dönemde bir ticaret merkezi olmasında etken olmuştur.

Erken Bizans döneminde büyük bir ticaret merkezi haline dönüşen Korykos'un ekonomisi hakkında kentin nekropolünde ele geçen 456 adet mezar yazıtı⁹ bilgi vermektedir. Kentin zenginliği, zengin toprak sahiplerine dayanmaktadır. Kentin çevresinde geniş arazilere sahip bu insanlar, kent merkezinde oturmaktadırlar. Yerel ekonomiyi teşvik etmekte, iş olanakları sağlamakta, küçük esnaf ve zanaatkara destek olmakta, lüks ürünlerin ticaretini yapmaktadırlar. Suriye Antiokheia'sı, Lykia, Mısır ve Kıbrıs ile yakın ticaret ilişkileri kurulmuştur. Yerel tahıl üretiminin yetersiz kaldığı durumlarda Mısır gibi büyük tahıl üreticisi ülkelerden bu ihtiyacı karşılamaktadır. Kentin gelirinin büyük bölümü sivil yöneticiler ve Hıristiyan rahiplerin elindedir. Bunlar, aylıklarını mülk sahiplerinden karşılamakta; ayrıca mülk sahipleri, imparatorluk yöneticilerine de arazi vergisi ödemektedirler. Kilise, sahip olduğu arazileri kiralayarak büyük gelir elde etmektedir. Bunun yanında, ikincil işlerden ve ticaretten de para kazanmaktadır¹⁰.

Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin ekonomisindeki en önemli ürünlerden biri zeytinyağıdır¹¹. İ.S. 6.yy. yazıtlarında bile hala bu zenginlik

8Kirsten 1974, sf. 792

9Bu mezar yazıtları sahiplerinin hayatta iken yürüttükleri işleri gösteren birer kayıt durumundadırlar.

10Trombley 1987, sf. 116-123

11Prof.Dr.Sera Durugönül başkanlığında bölgede yaptığımız araştırmalar sırasında çok fazla sayıda işlik ile karşılaşılmıştır. İşlikler, anakayaya oyulan iki çukurdan ve zeytinin preslenmesi için kullanılan ahşap

izlenmektedir. Korykos ve Korasion'da 7 adet yazıtta bu zenginlik anlatılmaktadır¹². Kentin yerel endüstrisi de iyi durumdadır. Bunların arasında giyim endüstrisi, küçük el sanatları, ayakkabı endüstrisi, deri ürünleri çok geniş yer tutmaktadır¹³.

İ.S. 479 sonu- İ.S.480 başında İsaualılar tarafından, Korykos ve Elaiussa Sebaste kentleri ele geçirilmiştir. İ.S. 496-97 yılında Bizans imparatoru Anastasios bir bildiri ile Kilikia'luların, İsauria'lılara karşı güçlendirilmesi isteğini bildirmiştir ve İsaualıların sonu İ.S. 497 yılında gelmiştir. Fakat İsauria güçleri tamamıyla yok edilinceye kadar (İ.S. 498) imparator bunlarla zorlu bir savaş yürütmek zorunda kalmıştır¹⁴. Dağıtılan İsaualıların büyük bir kısmı Trakya'ya yerleştirilmiştir. İsauria ve Kilikia'ya huzur gelmiş ve bu sebeple İ.S. 5 yy'dan- İ.S. 6 yy'a geçişte tüm bölgede ve özellikle Korykos'ta imar faaliyetleri artmıştır¹⁵.

II-Elaiussa Sebaste ve Korykos Su Sisteminin Geçgisi (Fig. 1)

Su sisteminin kaynağı, Lamos nehrinin denize kavuştuğu noktadan 4 km. kuzeyde¹⁶, Kayacı vadisinin içerisinde, "Limonlu" kasabasının kaynağında, denizden 100 m'lik bir yükseltide bulunmaktadır¹⁷. "Yandan su alma yöntemi" ile alınan su¹⁸, vadinin batı yamacında ana kayaya oyulmuş galeriden aktarılmıştır. Toplam uzunluğu 25 km. dir.

Su yolu, Lamos nehrinin denize döküldüğü "Limonlu" kasabasından itibaren doğu-batı doğrultusunda denize paralel uzanmaktadır. Su, Elaiussa Sebaste kentine ulaşmaya kadar altı su kemeri üzerinden taşınmıştır. İlk su kemeri, Limonlu kasabasındaki "Sandal" köyü yol sapağında yaklaşık 500 m kuzeydedir. İkinci kemer, "Tırtar" kasabası yakınında "Çanakçı" ve "Karaahmetli"ye doğru uzanmakta olan vadinin üzerine yapılmıştır. Üçüncü kemer, "Tırtar"ın arkasından "Kumkuyu"yu katederek sahilden "Kanlıdivane"ye giden antik yolu kesecek bir şekilde inşa edilmiştir. Dördüncü kemer, "Kumkuyu"dan "Kanlıdivane"ye giden bir yan vadinin batısında bulunmaktadır ("Kumkuyu"nun batı yerleşim alanının 500 m batısı). Beşinci kemer, "Yeşilkum"un doğu yerleşim sınırının 500 m doğusunda yer almaktadır. Altıncı kemer, "Yemişkumu" köyünün içinde olup buradaki bir kilisenin yanından geçerek, yazın suyu olmayan vadi içine inmektedir.

Altıncı su kemerinden sonra, su yolu Elaiussa Sebaste kentine girmekte ve tiyatronun altından geçerek kemerli sarnıca ulaşmaktadır.

Bizans döneminde, su yolunun tümü, Su kemeri II (Tırtar su kemeri) üzerinde bulunan yazıttan öğrenildiğine göre Komutan İllös tarafından tamir

konstriksiyonun oturduğu bir duvardan oluşmaktadır. Sayılarının çokluğu antik dönemde bölgede yoğun zeytin üreticiliği yapıldığını göstermektedir.

12 Hellenkemper- Hild 1990, sf. 108

13 Trombley 1987, sf. 116-123

14 Hellenkemper- Hild 1990, sf. 34

15 Hellenkemper- Hild 1990, sf. 34

16 Bent 1891, s. 206-224

17 Öziş 1987, s. 79-80

18 Öziş 1987, s. 79 vd.

edilmiş¹⁹ ve Korykos kentinin önem kazanması sonucunda bu kente kadar uzatılmıştır. Paşa türbesi alanında bulunan vadi, yedinci su kemeri aracılığı ile geçilmiş ve böylece, Korykos içinde bulunan büyük sarnıca aktarılmıştır.

III- Elaiussa Sebaste ve Korykos Su sisteminin Yapısal Özellikleri

Bu su yolu yoğunluklu olarak su kemerlerinden oluşmakta ve sistem içinde sarnıçlar önemli yer tutmaktadır. Lamos vadisi içinden "Yandan su alma yöntemi" alınan su²⁰ vadinin batı yamacında anakayaya oyulmuş galerilere aktarılmıştır. Galerilerin boyutları yaklaşık 1.5 x1.5 m'dir, ancak anakayanın yapısına bağlı olarak boyutlar farklılık göstermektedir²¹ (Fig. 2). Bu galerilere 0.5 m ile 1m arasında değişen aralıklarla gözler açılmıştır. Gözlerin bu kadar sık aralıklarla açılmasının nedeni, galerinin yapımı sırasında ortaya çıkan kaya parçaçıklarını dışarıya atılmasını sağlamaktır²². Tahrip gören bazı kısımları Bizans döneminde tekrar elden geçirilmiş ve tamir görmüştür. Galeriler Kayacı vadisinin denize ulaştığı son noktaya kadar yaklaşık 4km'lik bir mesafe kat etmekte ve bu noktadan itibaren su yolu denize paralel uzanmaya başlamaktadırlar.

Kayacı vadisi ile ilk su kemerinin bulunduğu vadi arasında bulunan tepe su kanalı ile aşılmıştır. Kanal arazinin durumuna göre iki ayrı teknikte inşa edilmiştir. Birincisinde, dik yamaçlarda anakaya keski yardımıyla kesilerek dik bir profil sağlanmış ve bu dik profil kanalın bir yüzü olarak kullanılmış diğer yüzü ise harçlı, duvar yardımıyla oluşturulmuştur. İkincisinde ise, anakayanın içi oyulmak suratiyle kanal buradan geçirilmiştir. Her iki teknikte de kanalın üstü açık bırakılmıştır.

Harçlı, duvar örgülü kanallar

Su yolu üzerinde, "su kemeri I"- "su kemeri II", "su kemeri II"- "su kemeri III", "su kemeri III"- "sukemeri IV", "su kemeri IV"- "su kemeri V", "su kemeri V"- "su kemeri VI", "su kemeri VI"- "su kemeri VII", "su kemeri VII"- "Korykos sarnıcı" arasında karşımıza çıkmaktadır. Kanalların genel ölçüleri, genişlik 0.70 m / 1.00 m., yükseklik 0.70 m.- 1.00 m arasındadır. İçleri horasan harçıyla sıvanmıştır.

Su Kemerleri

Su kemeri No: I (Fig. 3)

Mevkii adı: Limonlu

Bulunduğu Yer: Limonlu Kasabası'ndaki, Sandalköyü yol sapağından yaklaşık 500 m kuzeyde

Çevresinin tanımı: Su kemerinin bulunduğu vadinin çevresi zengin alivyon topraklarla kaplıdır. Bu alanda günümüzde seralar ve limon bahçeleri bulunmaktadır.

Su kemerinin Tanımı: İki katlı olarak inşa edilmiştir ve ilk katta üç, ikinci katta ise beş adet kemere sahiptir. Su kemerinin batı bölümü tamamen yıkılmış, ama Bizans döneminde yeniden inşa edilmiştir.

19Hunger 1986, sf. 133.

20 Öziş 1987, sf. 79-80

21Anakayanın dokusu(sertliği veya yumuşaklığı) boyutların değişmesine sebep olmaktadır.

22Prof. Dr. Ü. Öziş'e verdiği bu bilgiden dolayı teşekkür ederim.

İlk katta bulunan kemerler 5 m ayak aralığına ve 13 m yüksekliğe sahiptirler. Roma su kemerlerinde, kemerlerin boyu yükseldikçe kemer aralığı daralmaktadır²³. Kemerlerden en doğuda olanın içi tamamen taşla örülmüştür. İkinci kattaki kemerler ise 2 m ayak aralığına ve 5.40 m yüksekliğindedir. Kemerlerden en batıda olanın yalnızca alt kısmı korunmuştur. Tahrip görmemiş doğu kısımda Su kemerinin yüksekliği yaklaşık 18 m'dir. Doğu kısmında yalnızca vadinin yamacı ile Su kemerinin bağlandığı bölümde, Bizans onarımı göze çarpmaktadır. Batı bölümü ise bütünüyle Bizans döneminde onarıldığı için, bu bölümde kemer bulunmamaktadır. Su kanalının geçtiği, su kemerinin üst bölümünde de iki farklı dönem çok iyi gözlenebilmektedir. Su kemerinin doğu bölümü Roma dönemi su kemerlerinde gözlenen taş kanaldan oluşurken, Bizans tamiri görmüş batı bölümünde harçlı duvarlardan oluşturulmuş kanal bulunmaktadır.

Yapı tekniği ve Yapı Malzemeleri: Su kemeri üzerinde kullanılan değişik iki yapı tekniğinden dolayı, yapının mimarisinde iki ayrı evre bulunmaktadır. Bu evrelerden ilki Roma dönemine, ikincisi ise Bizans dönemine aittir.

I. Evre: Roma'da su kemerinin yapımı çok basit ve yalındır. Kemerler, kemer tuğla ya da kesme kare taştan örülür, ortasına da moloz veya çimento doldurulur²⁴. Ele aldığımız su kemeri I'in ilk mimari evresinin dış cephesinde de aynı durum gözlenmektedir. Su kemerinin kemer ayakları ve kemerin diğer bölümleri Opus Quadratum tekniğinde örülmüş ve içi de Kilikia betonu²⁵ olarak adlandırılan moloz yığını ile doldurulmuştur²⁶. Kemer eğrilerinde küçük boyutlu dikdörtgen kireçtaşları, diğer bölümlerde ise büyük dikdörtgen kireç taşları kullanılmıştır.

Su kemerinin, alt sırasındaki kemer ayakları üst sıradakilerden daha kalın yapılmıştır. Ayakların yer ile temas eden tabanının bu şekilde yapılmasının nedeni su kemerinin bütün ağırlığının bu payeler üzerine gelmesidir. İnce yapılması durumunda üzerine gelen ağırlığı kaldıramamaktadır²⁷. Alt sıradaki payeler aşağıdan yukarıya doğru daralmakta ve bu da kaba görüntüyü engellemektedir. Bu şekilde yapılmalarının bir başka nedeni de vadilerin kış aylarında dağlardan gelen suları denize taşıyan dere yatağı görevi görmesi nedeniyle su kemerinin ayaklarında aşınmalara sebep olmasını önlemektir. Su kanalının geçtiği, su kemerinin üst kısmının genişliği 2 m'dir. Kanalın tabanı 2 x 0.50 m boyutlarında kireçtaşlarından oluşturulmuştur ve yan duvarları da aynı boyutlardaki kireçtaşlarından yapılmıştır. Su kemerinin, Roma evresinde dikkati çeken diğer önemli bir özellik ise yapı malzemesi olarak tuğlanın

23O,Connor 1993, sf. 150 vd.

24Landers 1996, sf. 42-43

25Kilikia betonu, düzensiz boyutlardaki taş, tuğla ve seramik parçalarının harç ile bir araya getirilmesinden oluşturulmuştur. Yapısal özelliği açısından İtalya betonuna benzer ve oldukça dayanıklı bir yapısı vardır.

26Bu inşaa tekniği zamandan ve iş gücünden kazandırdığı için Roma döneminde bir çok büyük yapının inşasında kullanılmıştır

27 O,Connor 1993, sf. 150 vd.

kullanılmamasıdır. Roma dönemine ait birçok önemli su kemerinde yapı malzemesi olarak tuğlanın kullanıldığı bilinmektedir.

II.Evre: Su kemerin batı bölümü bütünüyle tahrip olduğundan Bizans döneminde yeniden yapılmıştır. İlk evreye ait bölümdeki özenli ve güzel işçilik bu evrede görülmemektedir. Su kemeri vadinin batı yamacına küçük taşlardan oluşturulmuş harçlı bir duvar ile bağlanmıştır. Duvarın iki yüzü Su kemerinin ilk evresi ile uyum göstermesi için sıvanmıştır, ancak sıvanın çok az bir bölümü korunmuştur. Duvarın üzerindeki kanal Roma ve Bizans döneminde su yollarında sıklıkla kullanılan harç duvarlı örneklerdendir.

Su kemeri No: II (Fig. 4)

Mevkii adı: Tırtar

Bulunduğu Yer: Tırtar kasabası yakınında Çanakçı ve Karaahmetli'ye doğru uzanmakta olan vadinin üzerine yapılmıştır.

Çevresinin Tanımı: Su yolu, Su kemeri I'den sonra yol üzerindeki ikinci vadiye ulaşıncaya kadar denize paralel olarak uzanmaktadır. Su kemeri I'le su kemeri II arasındaki uzaklık harçlı, duvar örgülü kanal aracılığı ile aşılmıştır. Lamos ile Elaiussa Sebaste arasında bulunan ikinci vadi, Çanakçı ve Karaahmetli'ye doğru uzanmaktadır. Bazı kaynaklar, vadinin kıyı ile iç kesimler arasındaki bağlantıyı sağlayan yol olduğunu ve su kemeri üzerinde bulunan yazıtın kuzeye doğru bakmasının bunu kanıtladığını söylemektedirler²⁸.

Su kemerinin tanımı: Su yolu, ikinci vadiye ulaştığında, vadinin doğu yamacında yaklaşık 200 m.'lik bir uzaklık boyunca ilerler ve Su kemeri II'ye bağlanır. Bu bölümdeki kanal vadinin doğu yamacındaki anakaya içine oyularak yapılmıştır ve 2 x 1m boyutlarındadırlar.

Su kemeri II, Erdemli'ye bağlı Tırtar Kasabası'nın kuzeybatısında bulunmaktadır. Su kemeri II, Elaiussa Sebaste'den Korykos'a giden yoldaki en geniş vadiyi aşmaktadır ve fazla yüksek olmamasına rağmen iki katlı yapılmıştır. Su kemerin uzunluğu 160 m.dir. Alt katta 12 kemere sahiptir. Kemer ayakları 6 - 8 m uzunluğundadır. Kemerlerin ayak aralıkları 4 - 5 m. arasında değişmektedir. Alt katta bulunan kemerlerin ayakları su kemeri I'de görülen örneklerle göre daha kalın yapılmıştır. Ayaklar geniş tutularak su kemerinde daha az sayıda kemer kullanılmıştır. Bu da zamandan ve işten kazanılmasını sağlamıştır. Su kemeri, ilk yapım evresinden sonra büyük ölçüde tahrip olmuş, ikinci evrede neredeyse bütünüyle yeniden inşa edilmiştir. Köprünün tabandaki genişliği 2.95 m, en üst noktadaki genişliği 1 m dir.

Su kemeri I'le su kemeri II arasında kemer yapım tekniğinde de büyük farklar vardır. Su kemeri I'de kemerin, kemer eğrisi tek sıra dikdörtgen kireçtaşlarından, Su kemeri II'de ise küçük yassı dikdörtgen taşlardan alt katta beş, üst katta dört sıra olacak şekilde yapılmıştır. Bu tip kemerlerin, kemer eğrisi yapımında temel malzeme olarak tuğla kullanılmaktadır. Ama, su

²⁸Hellenkemper- Hild 1986, .sf.124 vd.

kemeri II'de tuğla yerine küçük yassı dikdörtgen kireçtaşları. kullanımı seçilmiştir²⁹

Su kemerinin üzerinden geçen su kanalı 0,60 x 0,60 m. ölçülerinde harçlı, duvar örgü tekniğinde inşa edilmiştir.

Yapı tekniği ve yapı malzemeleri: Su kemeri üzerinde iki inşa evresi görülmektedir.

I. Evre: Kemer yapım tekniği dışında ilk evrenin yapımı tamamıyla su kemeri I'e benzemektedir. Kemerler, dikdörtgen kireçtaşından örülüp içide mortar ile doldurulmuştur. Kemerler ise yukarıda anlatıldığı gibi yapılmıştır. Kemer aralıkları 3.50-3.80 m. arasında değişmektedir. Kemer aralıklarının dar tutulması payelerin geniş olmasından kaynaklanmaktadır. Kemerlerin, dar ve alçak olması üzerindeki yükü daha rahat taşımasını sağlamaktadır.

II.Evre: Su kemeri üzerinde bulunan yazıttan dolayı ikinci evreyi tarihlemek oldukça kolaydır. Yazıt Bizans komutanı İsauria'lı İllios'a aittir ve İ.S. 5 yy sonu- İ.S. 6 yy'ın başlarına tarihlenir³⁰.

İkinci evrede Su kemeri büyük ölçüde onarım görmüştür. Su kemerinin tahrip olan bölümleri tekrar elden geçirilmiş, kemerin üzerine yama şeklinde çeşitli eklentiler yapılmıştır. Yamalar, düzensiz taşlardan örülmüş harç duvar tekniğinde inşa edilmiştir. İkinci evrede, kemerin ilk evredeki formu gözetilmemiş yalnızca düzensiz bir şekilde onarılmıştır.

Kemerin üzerinde bulunan kanallar büyük boyutlu kesme taşlardan yapılmıştır. Kanalin oturduğu düzlemin genişliği 1.50 m. dir. Kanalı oluşturan taşların yükseklikleri yak. 0.75 m, uzunlukları ise 1 -1.50 m.dir. Su yolu üzerindeki diğer kanal tipinden oldukça farklıdır. Çünkü ikinci evredeki kanallar tamamıyla harç duvarlardan oluşmuştur. Sadece ikinci su kemeri kanalı ve beşinci su kemeri kanalının bir bölümü I. evreye ait kesme taştan yapılmıştır.

Su kemeri No: III (Fig. 5)

Mevkii adı: Tırtar

Bulunduğu yer: Tırtar'ın arkasından Kumkuyu'yu katederek sahilden Kanlıdivane'ye giden antik yolu kesecek bir şekilde inşa edilmiştir

Çevresinin tanımı: Su kemeri sahilden oldukça içeride kaldığı için çevresinde herhangi bir tarımsal faaliyet yoktur.

Su kemerinin tanımı: Lamos ırmağı ile Elaiussa Sebaste kenti arasındaki üçüncü vadi üzerine kurulmuştur. Su yolu üzerindeki en kısa su kemeridir ve uzunluğu 20 m.dir. Alt sırada bir, üst sırada üç olmak üzere

²⁹Bu tip kemer eğrileri şu şekilde yapılmaktadır: Kemer eğrisi yapımında ilk işlem ispit olarak adlandırılan iskelenin kurulmasıdır. En az iki uzun dikey destekle onların üzerine gelen yatay bir kirişle iskelenin alt yapısı hazırlanmaktadır. Kirişin üstüne kemerin şeklini vermek için kullanılan kalıpları tutmak için çeşitli açılara sahip destekler yerleştirilmektedir. Kalıplar, kemerin üst kısmının formuna göre hazırlanmaktadır²⁹. Kalıpların üzerine her taş arasına birer tane gelecek şekilde dik olarak küçük tahtacıklar yerleştirilmektedir ve bu aralıklara küçük yassı dikdörtgen taşlar veya tuğlalar konulmaktadır. Aralarına da harç doldurularak birleşmeleri sağlanmaktadır. Eğer bu üst üste üç dört sıra halinde inşa ediliyorsa, işlem üst sıradan başlar ve aşağıya doğru devam etmektedir. En son olarak da üstü dikdörtgen plaka taşlarla kaplanmaktadır. O,Connor 1993, sf. 165 vd.

³⁰Hunger 1986, sf. 131 vd.

toplam dört kemere sahiptir. Alt sıradaki kemerin ayakları vadinin iki yamacına dayanacak şekilde yapılmıştır ve ayak aralığı 4.5 m., yüksekliği 5 m.dir. Vadinin dar olması ve özellikle kış aylarında dağlardan gelen yağmur sularını denize akıtmasından dolayı, suyun su kemerini aşındırmasının engellenmesi için alt sırada tek bir kemer yapılmıştır. Bilindiği gibi geniş ve yüksek kemer su yolları için daima sakıncalı olmuştur. Ancak dar vadilerde, su kemerinin alt sırasında, birden fazla kemer yerine tek kemer inşa edilmesi akla yatkın gelmektedir. Burada amaç, kemer ayaklarının vadi tabanına oturmasının engellenmesi ve böylece ayakların aşınma olasılığının ortadan kaldırılmasıdır. Yüksek ve geniş kemerin yıkılıp su kemerine zarar vermemesi için ayakların vadi yamaçlarına oturan bölümleri geniş tutulmuştur.

Üst sıradaki üç kemerden ortada olanı boyut olarak diğer ikisinden oldukça büyüktür. Bu kemerin ayak aralığı 3 m., yüksekliği 3.5 m.dir. Doğusundaki kemerin ayak aralığı 2.10 m. yüksekliği 3 m., batısındaki kemerin ise ayak aralığı 2 m., yüksekliği ise 3 m.'dir. Kemerlerin ayak uzunluğu 0.80 m. dir. Su kemerinin korunan yüksekliği 10 m. dir.

Yapı tekniği ve yapı malzemeleri: Su kemerinde inşa tekniği ve yapı malzemesi iki farklı evrenin varlığını göstermektedir.

I. Evre: Su kemerinin vadi kenarlarına oturan ayakları dışında, alt sıradaki bir ve üst sıradaki üç kemer tamamıyla ilk evreye aittir. Kemerin çekirdeği molož harcından inşa edilmiştir. Çekirdeğin dışı, üst katta bulunan üç kemerin çevresi küçük dikdörtgen taşlarla, alt katta bulunan büyük kemerin çevresi ise büyük boyutlu dikdörtgen taşlarla kaplanmıştır. Kemer eğrileri, su Kemer I de görüldüğü gibi tek sıra dikdörtgen taşlardan inşa edilmiştir.

II. Evre: Su kemerinin vadi yamacına oturan ayakları ve kemerin üstünden geçen su kanalı tümüyle ikinci evreye aittir. Vadi yamacına oturan ayaklar tamir evresinde, ilk evrenin mimari yapısından farklı bir mimari özellik göstermektedirler. İkinci evreye ait bütün tamir bölümleri düzensiz taşlardan oluşturulmuş harçlı duvar tekniğinde yapılmışlardır.

İkinci evrenin işçiliği yukarıda incelediğimiz diğer iki su kemerinin geç dönem evreleri ile uyum içindedir. Su yolunun doğal felaketlerden tahrip olmasından sonra, tekrar faaliyete geçirilmiş olduğunu tamir evresinin özensiz işçiliğinden anlaşılmaktadır.

Doğal felaketlerle karşılaşan su yollarının genellikle vadi yamaçlarına oturan ayakları zarar görmektedir. Depremler, toprak kaymaları vadi yamaçlarının eğimli yüzeylerine oturan kemer ayaklarının yıkılmasına neden olmaktadır. Zarar gören bir başka bölüm ise su kemeri üzerinde bulunan kanallardır. Elaiussa Sebaste-Korykos su yolunun ilk evresinde büyük kesme taşlardan yapılan kanal yalnızca ikinci kemer üzerinde korunmuştur.

Su kemeri üzerinde bulunan harç duvarlı kanalın içi yalıtımı sağlamak için çok iyi sıvanmıştır. Kanalın yüksekliği 0.60 m., genişliği 0.60-0.70 m. dir.

Su Kemer No: IV (Fig. 6)

Mevki adı: Kumkuyu

Bulunduğu yer: Kumkuyu'dan Kanlıdivane'ye giden bir yan vadinin batısında bulunmaktadır (Kumkuyu'nun batı yerleşim alanının 500 m batısı)

Çevresinin tanımı: Su kemerinin üzerinde bulunduğu vadi oldukça dar ve içi kuru dere yatağıdır. Tarım arazilerinden uzaktır ve çevresi defne ağaçları ve maki topluluklarıyla kaplıdır.

Su kemerinin tanımı: Tek katlıdır ve üç kemere sahiptir. Bu kemerlerin ortadaki en büyük olanı sağlam kalmıştır. Bu kemerin ayak aralığı 9.80 m., yüksekliği 18 m., ayak uzunluğu ise 9.50 m. dir. Diğer iki kemerin ise sadece ayaklarının küçük bir bölümü korunmuştur. Kemerler; çok geniş ve yüksek yapıldıkları için üzerlerine fazla ağırlık binmemesine rağmen doğal etkenlerden çok kolay tahrip olmuşlardır.

Su kemerinin üzerinde bulunan su kanalının çok az bir bölümü ayakta kalmıştır. Bu kanalın sadece 0.70 m. olan genişliği tespit edilebilmiştir. Kemerin yüzeyinde bulunması gereken kaplama taşları tamamıyla tahrip olmuştur. Su kemerleri arasında en kötü korunmuş olanıdır.

Su kemerinin toplam uzunluğu yak. 50 m. dir.

Yapı tekniği ve yapı malzemeleri: Diğer kemerlerde olduğu gibi kemerde de iki yapım evresi göze çarpar.

I. Evre: Su kemerinin ilk ve ikinci evrelerini birbirinden ayırmak oldukça güçtür çünkü ilk evreyi gösteren su kemerinin üzerindeki kaplama taşları sökülüştür. Ancak kemerin örgü sistemi ve ayakların yapı tekniği diğer su kemerleriyle büyük benzerlikler göstermektedir. Özellikle ortadaki büyük kemerin, kemer örgüsü su kemerinin kemer örgüsü ile aynıdır. Bütün bu kanıtlara rağmen köprünün bütünüyle yıkıldıktan sonra tekrar yapılmış olması ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Korunan kemerin taban genişliği 9.80 m., yüksekliği yak. 16.00 m., ayak uzunluğu 9.80 m. dir. Kemerin taban uzunluğu, Roma su kemerlerinde uygulanan standartlara uygun değildir. Ancak üzerine fazla yük gelmediği için zarar görmemiştir.

II. Evre: İkinci evreye ait belki de en kesin kanıt su kemeri üzerinde bulunan su kanalıdır. Bu kanal harç duvar tekniğinde inşa edilmiştir; ancak bazı bölümlerinde görülen düzgün kesimli dikdörtgen taş örgüsü kanalın özensiz işçiliği göstermektedir. Kanalı genişliği 0.65 m., alt genişliği 0.49 m., korunan yüksekliği 0.65 m. dir.

Su Kemeri No: V (Fig. 7)

Mevkii adı: Yemişkumu

Bulunduğu yer: Yeşilkumu'nun doğu yerleşim sınırının 500 m doğusunda yer alır.

Çevresinin tanımı: Su kemerine, Yemişkumu'nun içinden geçen bir toprak yol aracılığıyla ulaşılmaktadır. Aynı zamanda bu toprak yol su kemerini tahrip etmiştir. Su kemerinin güneyi tarım arazileriyle, kuzeyi ise defne ağaçları ve maki topluluklarıyla kaplıdır. Ayrıca yine kuzey bölümünde günümüzde faaliyette olan bir taş ocağı bulunmaktadır.

Su kemerinin tanımı: Yamaçları fazla eğimli olmayan bir vadi üzerine kurulmuştur. Tek katlıdır ve beş kemere sahiptir. Su kemerini, batıdan doğuya doğru numaralandırdığımızda; iki, dört ve beş nolu kemerler

sağlamdır. Bir ve iki nolu kemerlerin sadece ayaklarının bir bölümü korunmuştur. Bir no'lu kemerin, kemer aralığı 4.95 m, yüksekliği 8 m., kemer ayak uzunluğu 6 m.dir. İki no'lu kemerin kemer aralığı 5.60 m., yüksekliği yak. 8 m. olarak ölçülmüştür. Üç no'lu kemerin, kemer aralığı 7.10 m., yüksekliği 12 m., kermer ayak uzunluğu 8 m.dir. Dört no'lu kemerin, kemer aralığı 6 m. yaklaşık yüksekliği 8 m., ayak uzunluğu 4.50 m.dir. Beş no'lu kemerin, kemer uzunluğu 3 m., yüksekliği yaklaşık 3 m. kadardır. Su kemerinin uzunluğu yaklaşık 54 m., yüksekliği ise vadinin en derin yerinde yak. 18 m kadardır. Köprünün alttaki genişliği 3.25 m., üstteki genişliği 1 m.dir.

Üstünde bulunan su kanalının çok az bir bölümü korunabilmiştir. Kemerin cephesinde bulunması gereken kaplama taşları tamamıyla tahrip olmuştur. Yapım tekniği açısından su kemeri IV'e benzemektedir.

Yapı tekniği ve Yapı malzemesi: Yukarıda tanımladığımız kemerler gibi bu yapıda iki evreye sahiptir.

I. Evre: Kemerin cephesinde bulunan kaplama taşları sökülmüş ve yalnızca çekirdek kısmı korunmuştur. Kemer eğrilerinde iki çeşit örgü sistemi görülür. İlk örgü sistemi, yassı küçük taşların harç yardımıyla birbirlerine yapıştırılması ile oluşturulmuştur. Bu kemer eğrisi örgü sistemi olasılıkla ilk evreye aittir. Tahrip olmuş olan bu örgü sisteminin altına tek sıra taştan örülmüş yeni bir kemer eğrisi yapılmıştır. ikinci örgü sisteminin II. evreye ait olması oldukça güçlü bir olasılıktır.

II. Evre: Bu evrede su kemerine yeni eklemeler yapılmışsa da bunu tespit etmek imkansızdır. Çünkü ilk evredeki çekirdek ile ikinci evrenin yapım tekniği aynıdır. Su kemeri üzerinde bulunan ikinci evreye ait kanalın bir bölümü in-situ durumda korunmuştur. Kanalın korunan yüksekliği 0.70 m., genişliği 0.70 m. dir.

Su kemeri No: VI (Fig. 8)

Mevkii adı: Yemişkumu

Bulunduğu yer: Yemişkumu köyünün içinde olup buradaki bir kilisenin yanından geçerek, yazın suyu olmayan vadi içine iner.

Çevresinin tanımı: Yamaçları fazla eğimli olmayan bir vadi üzerinde kurulmuştur. Çevresinde defne ağaçları ve maki toplulukları bulunmaktadır. Vadinin ortasından geçen toprak yol, su kemerinin doğu bölümünü tahrip etmiştir.

Su kemerinin tanımı: Kemerin doğu bölümü bütünüyle tahrip olmuştur. Bu bölümde iki kemerinin çok az korunmuş ayak kısımları dikkati çekmektedir. Batı bölümünde ise içinden geçen yol tarafından tahrip edilmiş bir kemer ve onunda batısında içleri doldurulmuş iki kemer bulunmaktadır. Su kemerinin batı bölümü opus quadratum tekniğinde örülmüş 12.10 m. uzunluğunda bir duvar tarafından desteklenmiştir. Köprünün alttaki genişliği 2.45 m., üstteki genişliği 1 m. dir.

Yapı tekniği ve yapı malzemeleri: Yapı tekniği ve yapı malzemeleri açısından iki evre tespit edilmiştir.

I. Evre: Su kemerinin çekirdek kısmı, batı bölümdeki taş kanallar ve kemer eğrilerinin yassı taşlardan oluşturulmuş ilk örgü sistemi I. evreye

aittir. Vadi tabanına oturan su kemerinin doğu bölümünde evreleri ayırmak oldukça güçtür. Çünkü sadece yapının çekirdek kısmı korunmuştur. Batı bölümünde, su kemerinin üstündeki dikdörtgen kesme taşlardan yapılmış kanalın ölçüleri 0.70-0.60/0.70 m. kadardır. Bu kanal yapının orta bölümünde harçlı, duvar örgülü kanal tipine dönüşmektedir. Bu da bize II. evrede, ilk evreye ait kanalın korunan kısımlarının elden geçirildiğini diğer bölümün harçlı, duvar örgülü kanalla tamamlandığını göstermektedir.

II. Evre: Bu evrede yukarıda bahsettiğimiz su kanalının yanında kemerler üzerinde de tamir yapıldığı ve su kemerinin vadinin batı yamacına dayanan bölümündeki iki kemerin iptal edildiğini tespit etmek mümkündür. İptal edilen kemerlerin üst bölümleri dikdörtgen taşlarla alt bölüm ise betonla doldurulmuştur. Su kemerinin vadinin yamacına bağlanan bölümü bir destek duvarıyla desteklenmiştir.

II. evrenin kötü ve düzensiz işçiliği tamirin özensiz bir şekilde yapıldığını göstermektedir.

Su Kemer No: VII (Fig. 9)

Mevkii adı: Paşa Türbesi

Bulunduğu yer: Ayaş (Elaiussa Sebaste) yakınlarındaki Paşa Türbesi alanı

Çevresinin tanımı: Denizden yak. 500 m. içerdedir. Vadi içinden hala faaliyette olan bir dere geçmektedir. Vadinin doğu yamacı Limon bahçeleriyle kaplıdır. Ayrıca doğu yamaçta Elaiussa Sebaste Hamamı bulunmaktadır. Vadinin güney ucunda ise adını bulunduğu mevkiye veren türbe yer alır.

Su kemerinin Tanımı: Su kemerinin batı bölümü büyük ölçüde korunmuştur. Doğu bölümü ise vadi yamacına dayanan mortar duvar dışında tamamıyla tahrip olmuştur. Batı bölümünde serbest duran iki kemer ve vadi yamacına dayanan kısımda üç kemerli pencere bulunmaktadır. Serbest duran kemerlerin, kemer eğrileri yıkılmıştır. Sadece ayaklar korunmuştur. Kemerli pencereler 2 x 3.20 m. ölçülerindedir. Serbest duran kemerlerden batıda olanı 9.80 m. ayak aralığına sahiptir ancak kemer eğrisi korunmadığı için yüksekliği bilinmemektedir. Ayak uzunluğu 6.40 m dir. Su kemerinin yüksekliği 13 m. kadardır.

Yapı tekniği ve yapı malzemeleri: Yapı tekniği açısından su yolu üzerinde bulunan diğer su kemerlerinden oldukça farklıdır. Su kemerinin ayakları yuvarlak bir forma sahiptir ve vadinin kuzeyine bakan bölümleri bıçak sırtı gibi uzatılarak dalgakıran şekline dönüştürülmüştür. Bu haliyle bir kayığın dalgaları yarabilsin diye sivri yapılan burun kısmına benzemektedir. Bu bölüm beş sıra dikdörtgen kaplama taşlarıyla kaplanmış böylece dere yatağından akan suyun, su kemerini aşındırması engellenmeye çalışılmıştır. Su kemerinin diğer bölümlerinde yüzeyde kaplama taşları kullanılmamıştır. Yuvarlak kemer ayakları basamaklıdır ve aşağıdan yukarı doğru daralmaktadır. Kemerlerde, kemer eğrileri korunmadığından dolayı yapım evrelerinin sayısı hakkında yorum yapmak zordur. Ancak kemer eğrilerinin başlangıçları korunmuştur. Bunlar sayesinde kemer eğrisinin örgü sistemi hakkında bilgi edilebilmektedir. Kemer eğrisi, yassı taşlardan

ve tuğlalardan yapılmıştır³¹. Alt bölümü dikdörtgen taşlarla örülerek güçlendirilmiştir.

Su kemerinin batı bölümündeki kemerli pencerelerinin, kemer eğrilerinde iki evre göze çarpar. İlk evreye ait örgü sistemi tuğlalardan yapılmışken, ikinci evre örgü sistemi tek sıra dikdörtgen taşlarla oluşturulmuştur. Kemer eğrileri bu haliyle Su kemeri V'in kemer eğrilerinin örgü sistemleriyle büyük benzerlik gösterir.

Su kemerinin üzerinden harçlı, duvar örgülü kanalla su vadinin karşı yüzüne aktarılmıştır. Kanalin ölçüleri 0.50-0.50 m. kadardır.

Su kemerleri fazla sağlam olmayan bir yapıya sahiptirler. Bundan dolayı yapıldıktan kısa bir süre sonra çeşitli nedenlerle tahrip olmaktadır. İ.S. 5/6.yy 'da yapılan Su kemeri VII'de kısa dönemler içinde birçok küçük tamir geçirmiş ancak buna rağmen yıkılmaktan kurtulamamıştır.

Hellenkemper-Hild, su kemeri VII'den 200 m uzaklıkta bir başka su kemerinin daha bulunduğunu ve bu kemerin 0.70 m genişliğinde bir set duvarından oluştuğunu söyler. Dereye kadar ulaşan bu set duvarı ile birlikte dere bir kemer konstrüksiyonu ile geçilebildiğini ve bu kemerin günümüzde tamamıyla yok olduğundan ancak sadece batıdaki ana ayağın kemer eğimine kadar olan kısmıyla in-situ olarak bulunduğu bahsetmektedir³². Bu yapının Su kemeri VII'nin tahrip olup işlevini yitirmesi üzerine yapıldığını söylemektedir³³.

Gerçekte su kemeri VII'nin 200 m. güneyinde böyle bir yapı bulunmaktadır. Ancak genişliğinin çok dar ve oldukça dayanıksız bir yapıya sahiptir. Bu haliyle su kemeri olarak yorumlanmaktan oldukça uzaktır. Bunun yanında, su yolu üzerinde görüldüğü gibi Bizanslılar yeni yapı inşa etmek yerine eskisini tamir etme yolunu tercih etmişlerdir.

IV-Elaiussa Sebaste-Korykos Su Sistemi Üzerindeki Sarnıçlar

1-Elaiussa Sebaste Sarnıcı (Fig. 10)

Elaiussa Sebaste su yolu, tiyatronun altından geçmekte ve kent sarnıcına ulaşmaktadır. Sarnıç tiyatronun batısındadır.

Tiyatro, su yolunun bu bölümündeki kanalları tahrip etmiştir. Eski kanalın üzeri beşik tonoz bir çatı sistemiyle kapatılmıştır ancak tiyatronun yapımı sırasında, tiyatronun sınırlarında kalan bölümün çatı kısmı kaldırılmış ve örtü sistemi olarak oturma taşları kullanılmıştır. Kanalın tiyatro içinde kalan bölümünün, genişliği 0.80 m, yüksekliği 0.80 m.dir, beşik tonozlu bölümde ise, genişliği 0.80 m, yüksekliği 1.00 m. kadardır.

Sarnıç, 12.13 m.x 20.67 m boyutlarında dikdörtgen bir forma sahiptir. Kemer bağlantılarını sağlayan birbirine paralel iki paye sırası mekanı üç bölüme ayırmaktadır. Doğu sıradaki ayaklar 1.20 m.x 1.20 m., batı sıradaki ayaklar 1.47 m.x 1.47 m. boyutlarındadırlar ve yükseklikleri yak. 5 m. dir.

31Hellenkemper- Hild 1986, sf. 124

32Hellenkemper- Hild 1986, sf. 125

33Hellenkemper- Hild 1986, sf. 125

Sarnıcın çatısı, kemerlerin üzerine dik bir açıyla oturtulmuş büyük plaka taşlarla oluşturulmuştur.

Elaiussa Sebaste sarnıcına giriş 0.70 m. genişliğinde bir merdiven araçılığıyla sağlanmaktadır. Dikdörtgen kireçtaşından örülmüş olan sarnıcının tabanı anakayaya oyulmuştur. Güney duvarında bulunan bir kanal aracılığıyla sarnıca su girişi sağlanmıştır.

Sarnıcın duvarları horasan harcıyla sıvanmış ve böylece sızdırmazlık sağlanmıştır.

2-Korykos Sarnıcı (Fig. 11)

Su yolu, Paşa türbesi alanında su kemeri VII ile vadiyi aştıktan sonra Korykos kentine doğru yanyana iki kanal şeklinde ilerlemektedir. Bu kanallardan biri, Mersin-Antalya karayolunun güneyinde ve Korykos kentinin deniz tarafında bulunan sarnıca ulaşmaktadır.

Sarnıcın üzeri açıktır. Anakayaya oyulmuş ve üst kısmı çeşitli dönemlerde onarılmış olan dikdörtgen taşlarla örülmüştür. Sarnıç 25 x 30 m. boyutlarıdadır ve su hacmi 3000 m³ kadardır³⁴. Yapının duvarları payandalarla desteklenmiştir³⁵. Sarnıcın çatı örtüsü ile ilgili elde kanıt yoktur. Belki de sarnıç elden geçirildiği daha sonraki bir dönemde üstü açık bir hale dönüştürülmüştür. Güney duvarında bir kanal bulunmaktadır. Suyun bu kanaldan sarnıca alındığı düşünülmektedir.

V-Elaiussa Sebaste ve Korykos Su Yolunun Tarihlendirilmesi

Elaiussa Sebaste ve Korykos su sistemi Doğu Dağlık Kilikia'daki en önemli Roma imparatorluk dönemi yapılarından biridir. Su sistemi, Romanın bölgeyi hakimiyeti altında tutmak için, güç kullanmak yerine halkın refahını arttırmayı tercih ettiğini göstermesi açısından da oldukça önemlidir. Elaiussa Sebaste ve Korykos kentlerinin hızla gelişmelerine bağlı olarak nüfuslarının artması ve çeşitlenen ihtiyaçların karşılanması su yolunun inşa edilmesini zorunlu kılmıştır.

Bilindiği gibi Dağlık Kilikia bölgesinde Roma döneminde üç imar hareketi yaşanmıştır. Bunlardan ilki İ.S. 1.yy'ın sonunda başlamıştır. Elaiussa Sebaste'deki yapılar da bu dönemle paralellik göstermektedirler. Kent tiyatrosu da bu mimari hareketin bir parçası olarak İ.S 140 yılında yapılmıştır³⁶. Bu yapı, Elaiussa Sebaste su yolunun tarihlenmesinde oldukça önemli bir yer tutar. Çünkü su yolunun bir bölümü tiyatronun en üst cavea'sının altından geçmektedir. Bu bölümdeki su kanalının, cavea'nın başladığı noktada beşik kemerli bir çatısı vardır. Ancak, tiyatro içinde kalan bölümünde beşik tonozlu kısım kaldırılmış ve kanalın üzeri oturma sıralarıyla örtülmüştür. Bu kanıt ışığında su yolununun yapım tarihini, tiyatronun yapımından önceki bir tarihe vermek yerinde olacaktır (Resim 9).

Bir başka önemli tarihleyici kanıt ise su yolu ile bağlantısı olduğunu düşündüğümüz Elaiussa Sebaste hamamıdır. Beton çekirdek üzerine opus reticulatum kaplama yapılarak inşa edilmiştir. Üç bölümü korunmuştur.

34Bildirici 1994, sf. 437

35Bildirici 1994, sf. 437

36Kirsten 1974, sf. 777-802

Hamam üzerinde kullanılan opus reticulatum tekniği ilk olarak İtalya'da kullanılmaya başlanmıştır. İ.S. 1.yy'da Kilikia bölgesinde de kısa bir dönem kullanılmıştır³⁷. Yine bu dönemde Kilikia'da betonun kullanılmaya başlandığı bilinmektedir³⁸. Bu bilgiler ışığında Elaiussa Sebaste hamamını İ.S. 1.yy'ın sonlarına tarihlemek mümkündür. Aynı tarih su yolu içinde geçerlidir.

Bu kanıtların yardımıyla, su yolunun ilk evresi İ.S. 1.yy'ın sonlarına tarihlenebilir.

Elaiussa Sebaste su yolunun ikinci evresini tarihlemek ilk evreye göre daha kolaydır. Su kemeri II üzerinde bulunan yazıt Bizans Komutanı Illos'a aittir ve İ.S. 5.yy sonu-İ.S. 6 yy'ın başlarına tarihlenir³⁹. Bu yazıtta su yolunun Illos tarafından tamir edildiği anlatılmaktadır.

Yazıt yardımıyla su yolunun ikinci evresini İ.S. 5. yy'ın sonu-İ.S. 6.yy'ın başına tarihlemek yerinde olacaktır.

Elaiussa Sebaste ve Korykos su yolu adından da anlaşılacağı gibi iki kente birden su vermektedir. Ancak ilk evre için bunu söylemek mümkün değildir. Tarihi ve arkeolojik veriler bunu kanıtlayacak düzeydedir.

Su yolunun ilk inşa tarihinde Korykos, Elaiussa Sebaste'ye bağlı bir komedir ve nüfusu da azdır. Bölgenin metropollerinden biri olan Elaiussa Sebaste kalabalık bir nüfusa sahiptir. Elaiussa Sebaste'nin zenginliğini gösteren tarihsel kanıtların yanında, kent içindeki tapınak mezarlar, tiyatro, agora gibi arkeolojik kanıtlar da vardır. Bu verilerden dolayı su sisteminin Elaiussa Sebaste için yapıldığı düşünülmektedir.

İ.S. 4 yy'dan sonra Seleukeia'nın İsauria eyaletinin merkezi olması, bu kente yakın olan Korykos'u da etkilemiş ve limanı sayesinde önem kazanmasını sağlamıştır. Elaiussa Sebaste ise bu tarihten sonra limanının kumullar yüzünden kapanmasıyla önemini kaybetmiştir. Bu tarihsel bilgiler ışığında su yolu, İ.S. 5. yy'ın sonu- İ.S. 6.yy'ın başında Korykos için tamir edilmiştir. Elaiussa Sebaste'den sonraki ilk vadiye su kemeri VII yapılarak su yolu Korykos'a kadar uzatılmıştır.

37Vann 1976, sf. 170

38Dodge 1979, sf. 10; Vann 1976, sf. 72, 184

39Hunger 1986, sf. 133

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Atlan 1970 S.Atlan, Roma Tarihinin Ana Hatları, İstanbul (Edb. Fak. Yayın Evi), 1970
- Bent 1891 J.T. Bent, "A Journey in Cilicia Tracheia", JHS 12, 1891, 206- 224
- Bildirici 1994 M. Bilidirici, " Tarihi Su Yapıları: Konya, Karaman, Niğde, Ankara, Yalvaç, Side, Mut, Silifke", T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Devlet, Su İşleri Genel Müdürlüğü 40. Kuruluş Yılı (1954- 1994), Ankara 1994
- Dodge 1979 H. Dodge, " The Use of Brick in Asia Minor", Fifty Report of the Northern Society for Anatolian Archeology- The University of Newcastel Upon Tyne (1979)
- Durugönül 1995 b S. Durugönül, "Kilikia Kulelerinin Tarihteki Yeri", Ege Arkeoloji Dergisi III, 1995, 197-202
- Durukan 1996 M. Durukan, Kilikia Bölgesinde (Hisarkale'de) Hellenistik Üç Mezar Anıtı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Mersin 1996,
- Hellenkemper-Hild 1986 Hellenkemper-Hild, Neue Forchungen in Isaurien und Kilikien (VTIB 4=Denksch. ÖAW, phil.- hist. Kl.186), Wien, 1986,
- Hellenkemper-Hild 1990 Hellenkemper H.-Hild F., Kilikien und Isaurien,VTIB 5 = Denkschr. ÖAW, phil. hist. Kl.215 (Wien 1990)
- Hopwood 1991 K.Hopwood,"The Links Between the Coastal Cities of Western Rough Cilicia and the Interior During the Roman Period"De Anatolia Antiqua, Eski Anadolu 1. Bibliotheque de l'Institut français d'etudes anatoliennes d'Istanbul 32 (1991) 306-309
- Hunger 1986 H.Hunger, "Bie Bauinschrift am Aquädukt von Elaiussa-Sebaste", TYCHE I (1986), sf. 132-137

- Kirsten 1974, E. Kirsten, "Elaiussa Sebaste in Kilikien. Ein Ausgrabungswunsch an der Ausgraber von Side und Perge", *Melanges Mansel II*, Ankara, 1974, 777-802
- Landers 1996 J. G. Landers (çev. Barış Bıçakçı), *Eski Yunan ve Roma'da Mühendisliği*, TÜBİTAK popüler Bilim Kitapları 34, Ankara 1996
- Leguenne 1991 F. Leguenne, *Galatlar*, (çev. Suzan Albek), Ankara 1991
- MacKay 1968 T.S.MacKay, *Olba in Rough Cilicia*, Bryn Mawr College 1968, University Microfilms, Ann Arbor, Michigan 1981
- Mc. Donald 1967 A.H.Mc Donald, "The Treaty of Apamea", *JRS* 57, 1967, 1 ff.
- O, Connor 1993 C. O, Connor, "Design and Construction of Roman Arches", *Roman Bridge*, Cambridge 1993
- Öziş 1987 Ü. Öziş, *Su Müdürlüğü Tarihi Açısından Anadoludaki Eski Su Yapıları*, İzmir 1987
- Pohl 1993 H.Pohl, *Die Römische Politik und die Piraterie im östlichen Mittelmeer vom 3. bis zum 1.Jh. v. Chr.*, Berlin 1993
- Trombley 1987 F.R.Trombley, "Korykos in Cilicia Trachis: The Economy of a Small Coastal City in Late Antiquity (Saec. V-VI)-A Precipis", *The Ancient History Bulletin* 1/1 (1987) 116-123

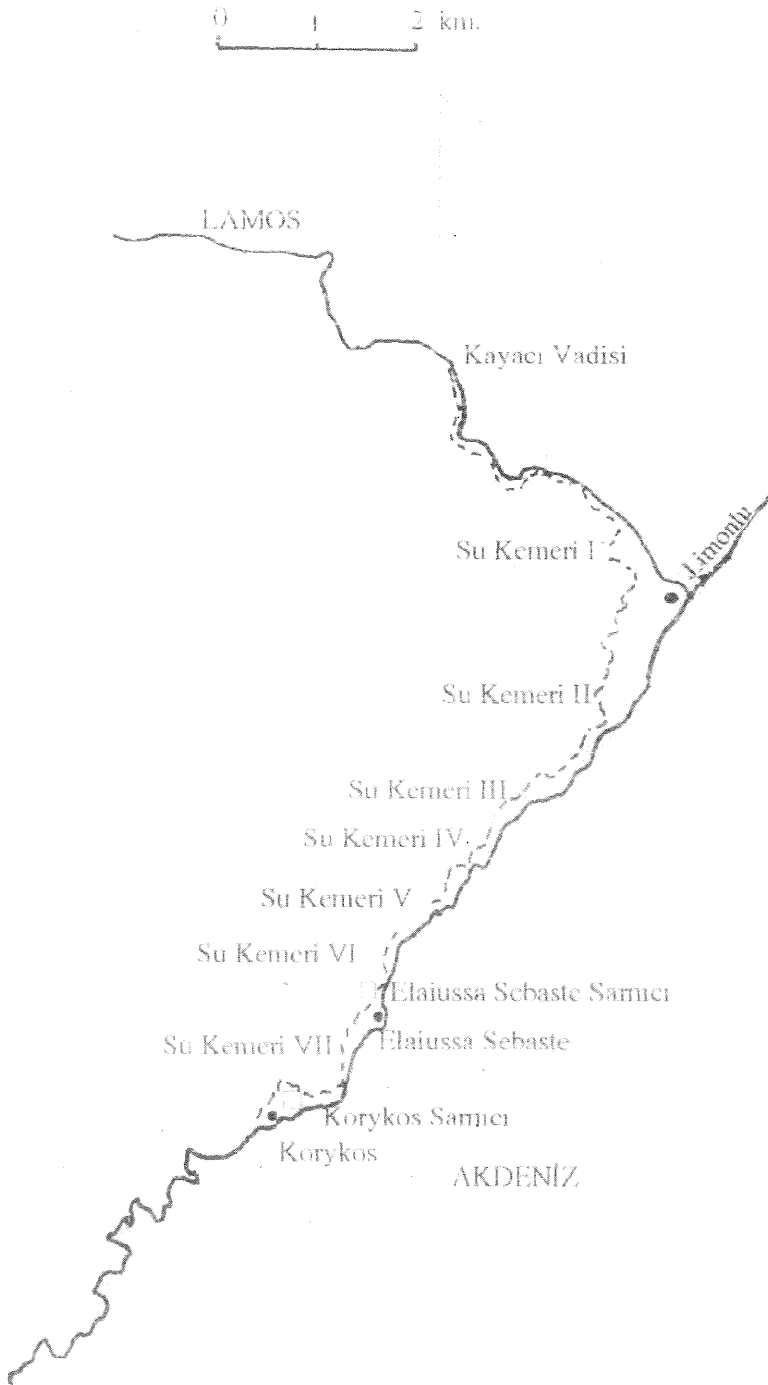

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Elitussa Sebaste Sarruc Plan

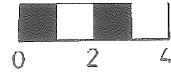
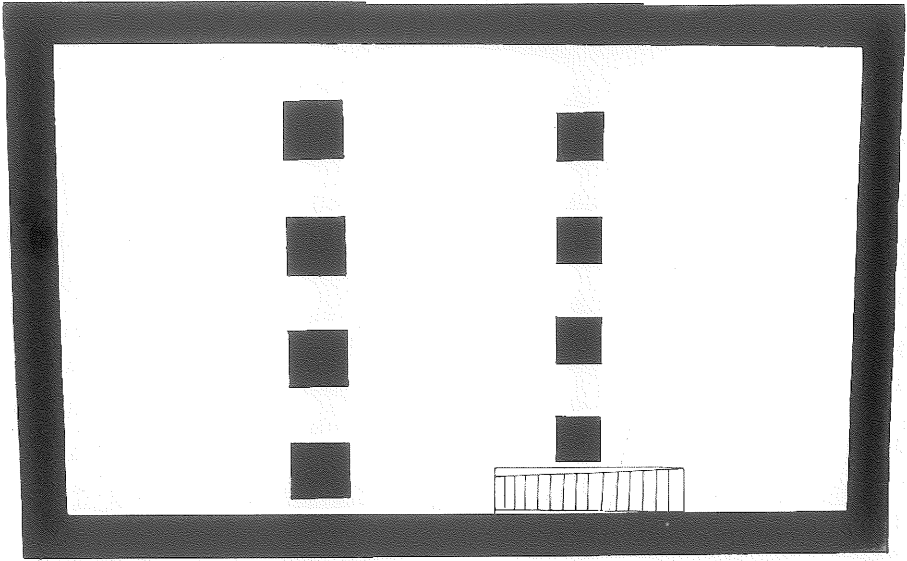

Fig. 10

Fig. 11